

ન્યુ ગાલા અસાઇનમેન્ડ 2022

સોલ્યુશન

ધોરણ - 10 સામાજિક વિજ્ઞાન

Question Paper – 3

વિભાગ - C

38. "લોથલ ભારતનું અગત્યનું બંદર હતું." આ વિધાન સમજાવો.

- લોથલ અમદાવાદ જિલ્લાના ધોળકા તાલુકામાં ભોગાવે અને સાબરમતી નદીઓની વચ્ચેના પ્રદેશમાં આવેલું છે.
- લોથલ ખંબાતના અખાતથી 18 કિલોમીટર અને અમદાવાદથી 80 કિલોમીટર ફૂરાછે.
- લોથલના મકાનોમાં ઉપરાઉપરી ત્રણ થર મળ્યા છે. આ પરથી અનુમાન થાય છે કે લોથલના મકાનો એક જ પાયા પર જુદે જુદે સમયે બંધાયાં હશે.

- લોથલના પૂર્વ છેડે નીચાણવાળા ભાગમાંથી ભરતીના સમયે
વહણ લાંઘરવા માટેનો એક મોટો ધક્કો - ગોઈ (ડોક્યાર્ડ) મળી
આવ્યો છે. આ ધક્કામાં - ગોઈમાં વહણ સ્થિર રાખીને માલ
ચડાવવા- ઉત્તારવામાં આવતો.
- ગોદમોમાં - વખારોમાં પરદેશ મોકલવા માટેની અને પરદેશથી
આવતી ચીજવસ્તુઓ રાખવામાં આવતી હતી. વેપારીઓ માલ
પર પોતાની મુદ્રાઓ લગાવી નિશાની કરતા.

➤ આમ, લોથલમાંથી મળી આવેલ ઘક્કો - ગોઈ, વખરો-ગોદામો,
દુકાનો, આયાત-નિકાસ વગેરેના અવશેષો દર્શાવે છે કે લોથલ
સિંહુખીણની સંસ્કૃતિનું એક સમૃદ્ધ શહેર, અગત્યનું બંદર અને
વેપારીમથક હતું.

39. “મોહેં-જો-દડોના લોકો સ્વચ્છતા અને આરોગ્યના ઊંચા ખ્યાલો ધરાવતા હતા.” આમ શાથી કહી શકાય?

- હડપ્પીય સંસ્કૃતિના લોકોએ જાહેર સ્નાનાગાર બાંધેલાં હતાં.
- સ્નાનાગારમાં સ્વચ્છ પાણી દાખલ કરવા માટેની અને ગંદા પાણીને બહાર કાઢવાની વ્યવસ્થા હતી.
- સ્નાનાગારમાં ગરમ પાણીની વ્યવસ્થા હોવાનું મનાય છે.
- સ્નાનાગારની ચારે બાજુ કપડાં બદલવા માટેની ઓરડીઓ છે.

- સ્નાનાગારની ચારે બાજુ કપડાં બદલવા માટેની ઓરડીઓ છે.
- ધાર્મિક પ્રસંગો અને જાહેર ઉત્સવોએ લોકો સમૂહસ્નાન કરી શકે એ આશયથી આવું સ્નાનાગાર બાંધવામાં આવ્યું હશે, એમ માનવામાં આવે છે.
- જાહેર ઉપયોગમાં આવે તેવાં ટાઉનહોલ જેવાં બે વિશાળ મકાનો મોહેં-જો-દડો નગરમાંથી મળી આવ્યાં છે.
- આ મકાનોનો ઉપયોગ સભાખંડ, મનોરંજન ખંડ, વહીવટી ખંડ કે રાજ્યના કોઠાર ખંડ તરીકે થતો હશે એવું માનવામાં આવે છે.
- મોહેં-જો-દડોમાંથી 20 મકાનોની એક સર્ટિફિકેટ પણ મળી આવી છે.

40. તફાવત સ્પષ્ટ કરો :

આર્થિક પ્રવૃત્તિ અને બિનઆર્થિક પ્રવૃત્તિ

➤ આર્થિક પ્રવૃત્તિ અને બિનઆર્થિક પ્રવૃત્તિનો તફાવત નીચે મુજબ છે.

આર્થિક પ્રવૃત્તિ

➤ ચીજવસ્તુઓ કે સેવાઓના

વિનિમય દ્વારા આવક

મેળવવાની કે ખર્ચવાની પ્રવૃત્તિ
આર્થિક પ્રવૃત્તિ કહેવાય છે.

બિનઆર્થિક પ્રવૃત્તિ

➤ જે પ્રવૃત્તિનો હેતુ આવક

મેળવવાનો કે પત્યક્ષ બદલો

મેળવવાનો હોતો નથી તે પ્રવૃત્તિ
બિનઆર્થિક પ્રવૃત્તિ કહેવાય છે.

➤ એ. ટી., ઘેરૂત, કારીગર,
વેપારી, શિક્ષક, વકીલ,
ડૉક્ટર, હજનેર વગેરેની
પ્રવૃત્તિ આર્થિક પ્રવૃત્તિ
કહેવાય છે.

➤ એ. ટી., ડૉક્ટર
ફી લીધા વિના ગરીબ
દર્દીઓની સેવા કરે, માતા,
બાળકને ઉછેરે, વ્યક્તિ અંગત
શોખ માટે ફુલછોડ કેવૃક્ષ
ઉગાડે, વ્યક્તિ સમાજસેવાનાં
કામો કરે.

➤ તેઓ આવક મેળવીને અથવા
ખર્ચ કરીને જુદી જુદી વસ્તુઓ
અને સેવાઓ મેળવે છે.

➤ તેઓ કોઈ પણ સ્વરૂપના
બદલાની અપેક્ષા વિના કરું
કરતા હોવાથી તેમની પ્રવૃત્તિઓ
બિનઅધિક પ્રવૃત્તિઓ
કહેવાય છે.

41. નીચે આપેલા શબ્દોને વ્યાખ્યા સ્વરૂપે લખો :

(1) અનવીનીકરણીય સંસાધનો

► જે કુદરતી સંસાધનો એક વાર વપરાઈ ગયા પછી પુનઃ
પ્રાપ્ત થતાં નથી કે ઉત્પજ્ઞ કરી શકતાં નથી, તે
‘અનવીનીકરણીય’ અથવા **‘પુનઃઅપ્રાપ્ય’** (Nonrenewable)
સંસાધનો કહેવાય.

દા. ત., ખનીજો

(2) જીવનનિર્વાહ એતી

► જે એતીનું ઉત્પાદન ઘેરૂતના પોતાના કુટુંબના જ ભરણાપોષણમાં જ વપરાઈ જાય છે. તે એતી 'જીવનનિર્વાહ' કે 'આત્મનિર્વાહ એતી' કહેવાય છે. બહુ નાનાં એતરો ધરાવતા ઘેરૂતો આ પ્રકારની એતી કરે છે. દેશના મોટા ભાગના વિસ્તારમાં એતી જીવનનિર્વાહની પ્રવૃત્તિ ગણાય છે.

(3) સજીવ ઘેતી

► જે ઘેતીમાં થુરિયા કે બીજાં કોઈ પણ પ્રકારનાં રાસાયણિક ખાતરો અને જંતુનાશકોનો ઉપયોગ કરવામાં આવતો નથી તે 'સજીવ ઘેતી' કહેવાય છે. આ ઘેતીમાં પાકના પોષણ માટે છાણિયું ખાતર, અળસિયાનું ખાતર, ક્રમપોસ્ટ ખાતર વગેરેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, જ્યારે પાકના સંરક્ષણ માટે ગૌમૂર્ત, લીમડાનું દ્રાવણ, છાશ વગેરે વાપરવામાં આવે છે.

42. વેદો કેટલા છે? કયા કયા? દરેકની ટ્રંકમાં માહિતી આપો.

- વેદો ચાર છે : (1) ઋગવ્દ, (2) થજુર્વેદ, (3) સામવેદ અને (4) અથર્વવ્દેદ.
- ઋગવ્દ ભારતીય સાહિત્યનો પ્રાચીનતમ અને 10 ભાગમાં વહેંચાયેલો અદભુત ગ્રંથ છે. તેમાં કુલ 1028 ઋચાઓ (સ્કૃતો) છે. તેમાંથી મોટા ભાગની સચાઓ દેવોને લગતી સ્તુતિઓ છે. આ સ્તુતિઓ યજપ્રસંગે કરવામાં આવતી. તેમાંથી ઉખાને સંબોધન કરતી કેટલીક સ્તુતિઓ મનમોહક છે.

- યજુર્વેદ યજનો વેદ કહેવાય છે. તે ગાય અને પદ્ય સ્વરૂપમાં છે. તેમાં યજોના મંત્રો, યજની ફિયાઓ અને વિધિઓ દર્શાવવામાં આવી છે.
- સામવેદમાં ઋગવદની ઋચાઓનું ગાન કરવાની વિધિ દર્શાવી છે. એ શલોકો રાગ અને લય સાથે ગાવામાં આવે છે. તેથી સામવેદને સંગીતની ગંગોત્રી કહે છે.
- અથર્વવેદમાં અનેક પ્રકારના કર્મકાંડો અને સંસ્કારોનું વર્ણન છે.

➤ (Ex. 9. મહાકાવ્યો તરીકે રામાયણ અને મહાભારતનો પરિચય આપો.)

- રામાયણ અને મહાભારત ભારતનાં બે મુખ્ય મહાકાવ્યો છે.
- આ બંને મહાકાવ્યોની રચનામાં સેંકડો વષો ગયાં હતાં. ઈ. સ.ની 2૭ સદીમાં આ મહાકાવ્યોનું વર્તમાન સ્વરૂપ મળ્યું હતું.
- મહાકવિ વાલ્મીકિરચિત રામાયણ એક મહાન સાહિત્યકૃતિ છે.
- તે મહાભારત કરતાં ઘણું નાનું છે.
- તેમાં અયોધ્યાના રાજ રામચંદ્રના છુવનપ્રસંગોની કથા છે.

- તેમાં અનેક દિલચ્સ્પ ઘટનાઓ અને સાહસોનું વર્ણન છે.
- મુનિ વેદવ્યાસરચિત મહાભારત વિશ્વનો સૌથી મોટો કાવ્યગ્રંથ છે.
- તેમાં લગભગ એક લાખ શલોકો છે.
- મહાભારતનો મુખ્ય મુદ્રા કૌરવો અને પાંડવો વચ્ચે થયેલ યુદ્ધ છે, એ યુદ્ધકથામાં અનેક નાની-મોટી વાતઓને જોડવામાં આવી છે.
- ભારતના અમૂલ્ય વારસા સમાન “શ્રીમદ્બુગવક્તીતા” પણ

મહાભારતનો જ એક ભાગ છે.

- તેમાં જ્ઞાન, કર્મ અને ભક્તિ એ મોક્ષપ્રાપ્તિના ગ્રણ માર્ગોનું
વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે.
- રામાયણાને મહાભારત એ ભારતના લોકોની રાષ્ટ્રીય સંપત્તિ છે.
- આ બંને મહાકાવ્યોએ સદીઓ સુધી ભારતના કરોડો લોકોના
વિચારો અને સાહિત્ય-સર્જન પર ગાઢ અસર કરી છે.

43. આપણા વારસાના જતન અને સંરક્ષણની આવશ્યકતા જણાવો.

- આપણો પ્રાકૃતિક અને સાંસ્કૃતિક વારસો વિશ્વમાં ભવ્ય, વિસ્તૃત, સમૃદ્ધ, કૈવિઘ્યપૂર્ણ અને અજોડ છે.
- આપણો પ્રાકૃતિક વારસો કુદરતે આપણને બક્ષેત્રી અમૃત્ય દેન છે.
- આપણો સાંસ્કૃતિક વારસો ભારતવાસીઓના સદીઓના અથાક પરિશ્રમનું ફળ છે.
- આપણો વારસો ભારતીય સંસ્કૃતિનું ગૌરવ છે. તે આપણી રાષ્ટ્રીય ઓળખ છે. તે આપણા માટે માર્ગદર્શક છે.

- ઓળખ છે. તે આપણા માટે માર્ગદર્શક છે.
- ભૂતકાળમાં કરેલી ભૂલોને વર્તમાનમાં સમજુને ભવિષ્ય માટેની યોજનાએ વિકાસની દિશાનક્કી કરવામાં વારસો આપણાને પથદર્શક બને છે.
- તે દેશમાં નવી ચેતનાનો સંચાર કરવામાં વારસો ખૂબ જ ઉપયોગી છે.
- વારસો એ દેશની પ્રજા માટે આદર્શ હોય છે. તેથી તેને નાચ થતો અટકાવવો આવશ્યક છે.

- વિદેશી પ્રજાનાં આકમણો અને આપણી જગૃતિના અભાવને કારણે આપણા દેશના સાંસ્કૃતિક વારસાને ભયંકર નુકસાન થયું છે. તેથી તેનું રક્ષણો અને જતનની આવશ્યકતા ઉલ્લેખ થઈ છે.
- આવા આપણા ભવ્ય વારસાના મહત્ત્વ અને મૂલ્યને ટકાવી રાખવા તેમજ તેનું સાતત્ય જાળવવા આપણે તેનું જતન અને રક્ષણ કરવું જોઈએ.

44. ગ્રાહક સુરક્ષામાં ગ્રાહક મંડળોની ભૂમિકા સ્પષ્ટ કરો.

- ગ્રાહકોમાં જાગૃતિ લાવવા અને તેમને પ્રોત્સાહન આપવો
તેમજ હકોની સુરક્ષા માટેની નીતિઓના ઘડતરમાં સરકારોને મદદ
કરવા સરકારમાન્ય તાલુકા, જિલ્લા, રાજ્ય અને રાજ્યીય કક્ષાએ
ગ્રાહક મંડળો સ્થાપવામાં આવ્યાં છે.
➤ તે બિનરાજકીય અને બિનધંધાકીય ધોરણે ગ્રાહકોએ સ્વેચ્છાએ
રચેલાં હોય છે.
➤ તે ગ્રાહકોના અધિકારો અને કાયદાની જોગવાઈઓની વખતોવખત
સમીક્ષા કરે છે અને તેમાં સુધારા માટે સરકારને સૂચનો કરે છે.

- તે ગ્રાહકોના અધિકારો અને કાયદાની જોગવાઈઓની વાતોવખત સમીક્ષા કરે છે અને તેમાં સુધારા માટે સરકારને સૂચનો કરે છે.
- તે ગ્રાહક જાગૃતિની ઝુંબેશરૂપે ગ્રાહકોને શિક્ષણ આપવા સેમિનાર, પરિષદો, પરિસંવાદો વગેરે યોજે છે. તેમાં ગ્રાહકોના અધિકારો, ફરજો, શોષણ અને શોષણમાંથી બચવાની કાયદાકીય જોગવાઈઓ વગેરે વિષયો પર તે ગ્રાહકોને માર્ગદર્શન આપે છે.
- તે ગ્રાહકોમાં જાગૃતિ ફેલાવવા 'ગ્રાહક સુરક્ષા', 'ઇન્સાઇડ', 'ધી કન્યાયુમર', 'ગ્રાહક મંચ' જેવાં સામયિકો પ્રકાશિત કરે છે.

- આ મંડળો ઉત્પાદકો અને વેપારીઓ દ્વારા કરવામાં આવતી બેણસેળ અને કાળાબજર જેવી પ્રવૃત્તિઓની માહિતી એકઠી કરે છે અને તેમના પર કાયદેસરની કાર્યવાહી કરી ગ્રાહકોને ન્યાય અપાવે છે.
- તે કસૂરવારોને દંડ કરાવી ગ્રાહકોને આર્થિક નુકસાન તથા માનસિક અને શારીરિક યાતના સામે વળતર અપાવે છે.

➤ 45. ખાનગીકરણના લાભ અને ગેરલાભ જણાવો.

□ ખાનગીકરણના લાભો નીચે પ્રમાણે છે :

➤ દેશમાં ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રે ઉત્પાદનના એકમોની સંખ્યામાં વધારો થયો છે.

➤ મૂડીલક્ષી અને વપરાશી ચીજવસ્તુઓના ઉત્પાદનમાં વધારો થયો છે.

➤ જાહેર ક્ષેત્રના એકમોનું ખાનગીકરણ થવાથી એ એકમોની કાર્યક્ષમતામાં સુધારો થયો છે.

□ ખાનગીકરણના ગેરલાભો નીચે પ્રમાણે છે :

- આર્થિક સત્તાનું કેન્દ્રીકરણ થયું છે, જેનાથી ઇજરાશાહીને વેગ મળ્યો છે.
- નાના ઉદ્યોગો અને ગૃહઉદ્યોગોનો યોગ્ય વિકાસ થઈ શકતો નથી, માત્ર મોટા ઉદ્યોગોને જ વિકાસનો લાભ મળ્યો છે.
- ભાવો અંકુશમાં રહ્યા નહિ, તેથી દેશમાં ભાવવધારાની સમસ્યા સર્જીઈ છે.

(Ex. 9. વૈશ્વિકરણના લાભ અને ગેરલાભ જણાવો.)

વૈશ્વિકરણના મુખ્ય લાભો નીચે પ્રમાણે છે :

➤ વૈશ્વિકરણના પરિણામે - દેશમાં વિદેશી મૂડીરોકાણને પ્રોત્સાહન મળે છે.

➤ વિકસિત દેશમાં ઉત્પન્ન થતી ચીજવસ્તુઓ સરળતાથી મળી શકે છે.

➤ ભારત જેવા વિકાસશીલ દેશો આંતરરાષ્ટ્રીય સ્પર્ધામાં ટકી રહેવાની ક્ષમતા પ્રાપ્ત કરે છે.

□ વૈશ્વિકરણના ગેરલાભો નીચે પ્રમાણે છે :

> વૈશ્વિકરણથી ગરીબી અને બેરોજગારીની સમસ્યા હલ કરવામાં ધારી સફળતા મળી નથી.

> વિકાસશીલ દેશોને નિકાસવૃદ્ધિના અપેક્ષિત લાભો પૂરતા પ્રમાણમાં પ્રાપ્ત થઈ શક્યા નથી.

> વૈશ્વિકરણનો લાભ મોટા ઉદ્યોગોને વધારે મળ્યો છે, જ્યારે લધુ

ઉદ્યોગોને ઓછો લાભ મળ્યો છે.

46. ભારત સરકારની મહિલા કલ્યાણકારી યોજનાઓને કમિક રીત જણાવો.

- ભારતમાં મહિલાઓને પુરુષ-સમાન દરજો, શિક્ષણ, સલામતી અને મૂળભૂત સ્વતંત્રતા મળે એ હેતુથી ઈ. સ. 1980થી મહિલાઓને એક સ્વતંત્ર ઝુથ માનીને મહિલા વિકાસ સંબંધિત અનેક યોજનાઓ અમલમાં મૂકવામાં આવી છે, જે નીચે પ્રમાણે છે :
- ઈ. સ. 1999માં કેન્દ્ર સરકારે રાજ્યીય મહિલા આયોગની રચના કરી.

- ઈ. સ. 2001માં કેન્દ્ર સરકારે મહિલા સશક્તિકરણ રાષ્ટ્રીય નીતિ અમલમાં મૂકી.
- આ નીતિ મુજબ મહિલા અને બાળવિકાસ વિભાગ દ્વારા સામચ્છ્યનિમણ, રોજગાર, આર્થિક ઉપાર્જન, કલ્યાણ તેમજ સહાયક સેવાઓ અને જાતીય સંવેદનશીલતાનાં ક્ષેત્રોમાં કામગીરી કરવામાં આવે છે.
- કુટુંબની સ્થાવર મિલકતમાં લીઓને પુરુષ સમાન હિસ્સો મળે એ માટે કાયદામાં સુધારો કરવામાં આવ્યો.

- ગરીબ મહિલાઓ સરળતાથી ન્યાય મેળવી શકે તે માટે દેશમાં નારી અદાલતો સ્થપાઈ છે.
- મહિલાઓને સામાજિક, કાનૂની અને રોજગાર સંબંધિત સમસ્યાઓ નિવારવા મહિલા કલ્યાણ કેન્દ્રોની રચના કરવામાં આવી છે.
- સરકારી નોકરીઓમાં તેમજ ખાનગી વ્યવસાય અને ઘરનોકર તરીકે કામ કરતી મહિલાઓને જાતીય સત્તામણી ન થાય અને તેઓ સ્વતંત્ર રીતે કામકાજ કરી શકે એ હેતુથી સરકારે કાયદો બનાવીને તેમને સુરક્ષા બક્ષી છે.

Thanks

For watching